

Opplysninger og de innvandrede Christiania familiene

Tack, Toller og Stockfleth

Christiania gamle torg

*Fra 1620-årene dannet det seg i Christiania et sterkt dansk elitemiljø. Til den norske stattholder byen flyttet det inn hele danske familier, først og fremst fra Sønderjylland (Slesvig). De var hardt rammet av 30 årskrigen 1618-48, og ble hjulpet frem av stattholderen gjennom privilegerte nøkkelfunksjoner i embeder, forretningsliv og statsleveranser. Ofte skaffet han dem siden enda høyere embeter. De var menn av familier som **Toller, Garmann, Mechlenburg og Stockfleth**.*

Øystein Rian i verket *Danmark-Norge 1380-1814, I-IV*.
Universitetsforlaget 1998.

Enkelte av disse eliteslektene kom også til Norge fra Holland, i den nære kontakt som var mellom Oslo og hollandske byer som Amsterdam, og dannet sammen med hadersleverne tidligkapitalismens forutsetninger på østlandet, en parallell til Hanseatenes fremvekst, på det samme grunnlag i Bergen - handel og kapital.

Borgermester slekten

Tack

Slekten Tack, eller von Tack, følger slekts spor fra de gamle borgermester slektene i Oslo under Ekeberg før 1624. Slektenes første mann, kjøpmann Diderik Sanderssøn, visst av Hollandsk opprinnelse, ble gift med Guri Trondsdatter, datter av borgermester Trond Clausen i Oslo. Etter tradisjonen fikk slekten von Tack sitt navn da den ble adlet av kong Fredrik III som takk for de lån familien hadde ytet kronen i *forleden feidetid*. Kongen skal visstnok ha sagt at *de skal ha takk*, og at de dermed tok det navnet.

I mine slektsledd ser en tavle over denne familie slik ut:

Diederich Sanderssønn af Hollandsk Herkomst
Raadmand i Oslo, Borgermester i Christiania, d.ca.1630
g.m Gurid Trondsdatter, d.1654, begr.9.desember
datter af Trond Clausen, Borgermester i Oslo

-
Christopher Didrikssøn Tack
Borgerfører i Chr.ia., rådmann i Fredrikstad
g.m Karen Rasmusdatter Schøller
se *Stiftsgården* i Trondheim

-
Maren Didriksdatter Tack
g.m Stadskaptein i Chr.ia.
Lauritz Lauritzen, d.1654.
Stadskaptein = leder for ordensvakten

-
Ingeborg von Tack
g.m Sogneprest i Land, Christopher Hanssøn
Tancke, d.1718 som bygget Fluberg Kirke
opp igjen etter brann slik den står i dag

-
Maren Lauritzdatter, f.1651
g.m Erich Ancher (1644-1699), rik vinhandler
slekten Ankers Stamforeldre

-
Karen Tancke g.m

-
Bernt Anker, Sogneprest i Land (1680-1724)

Mange etterkommere, hvorav

-
Christian Anker
g.m Karen Elieson

-
Johanne Antoinette Anker
g.m Hans Sverdrup, eier av Hakkedal jernverk

-
Peder Anker
Statsminister
Bogtad gård

-
Bernt Anker
Storkjøpmann
Paleet i Christiania

-
Antoinette Johanne Sverdrup
g.m Christian Dorph

-
Johanne Antoinette Dorph
g.m Caspar von Cappelen, d.1823

-
Michael von Cappelen
g.m Petronelle von Cappelen

-
Didrikke Cappelen
g.m Gerhard Gunnerus Garmann Bergh
mine tipp oldeforeldre

Noen opplysninger om enkelte medlemmer av familien Tack.

1. Christopher Didrikssøn Tack

Christopher Didrikssøn er i denne sammenheng den mest interessante av brødrene Tack. Vi møter ham først som fører for opprørs bevegelsen på Rådstuen i Christiania på 1630- og 40 tallet. Her forsøkte han å legge viktige funksjoner, spesielt byens handel, direkte inn under det jevnere borgerskaps kontroll. I den *yderste raadstue* ble han valgt til borgerskapets *kemner og oldermann*, og førte opposisjons politikk mot byens kongelig godkjente rådmannsskap, som alle kom fra eliteslektene. Stattholder Hannibal Sehested tok rådmannskapets parti, og ga opposisjonen en skarp tilrettevisning. Christopher Didrikssøn forlot da Christiania og søkte tilflukt hos sin mektige og grunnrike svoger i festningsbyen Fredrikstad, borgermester, *Anders Olufsen*.

2. Trugels (Truls) Didrikssøn Tack

Trugels døde i 1638 i Rostock som en meget lovende student etter å ha utgitt verket *De motu universi*. Universitetets rektor utga i anledning hans død et latinsk program hvor Trugels kaltes *prætantissimus et humanissimus juvenis*. Alt dette var visstnok meget rosverdig.

3. Jan (Johan) Didrikssøn Tack

Jan begynte som kjøpmann i Fredrikstad, ble senere skipsreder, kjøpmann, gårdeier og rådmann i Christiania, død 1665.

Fra Akers historie av Edvard Bull vet vi at Christopher og Jan Tack fikk skjøte på begge Frøensgårdene, en part i Hof og gården Vinderen med underliggende sager, samt Bjørnsjøskogen i Nordmarka, inklusive områdene Vindernhøyden og Vinderenseter-mosen og Storo, så Nygaard, Skar og Brekke i Maridalen, samt Fløisponn og Kurud i det nåværende Oppegård, den gang del av Aker herred. Disse eiendomstransaksjonene hørte til den første periode av krongods salgene som sluttet omkring 1675, og som dannet grunnlaget og mønsteret for de senere store godssamlinger på borgerlige hender i Christiania dalene, som Bogstad, Ljan og Linderud.

Jan Dideriksen Tack fikk også den store Ruseløkken, forteller by historikeren Alf Collett. Den fikk han etter sin svigerinne, borgermester Lauritz Ruus enke. Det var ganske betydelige eiendomsmengder i det sentrale Aker som en periode var samlet på familien Tacks hender. Noe egentlig gods ble det ikke ut av det, og det var visst mest spekulasjons virksomhet i krongods salg det handlet om. For vårt vedkommende ser vi

at gårdene Frøn, Vinderen og Blindern i sin tid har vært eid og eller drevet av både familien Tack, Toller og av familien Berghs.

Den tidligborgerlige familie

Det er flere elementer i denne lille fortellingen om familien Tack som plasserer den inn som en klassisk tidlig borgerlig familietradisjon i Christiania.

De var trelasthandlere, så var de rådmenn, videre gikk en bror i prestelære på utenlandsk universitet (universitet i Norge først fra 1811), og de samlet seg gods i byens omegn. Videre lånte de penger til kongen i krigens tid, og hadde slektninger i andre av Østlands byene hvor også trelasthandel og skipsfart sto sterkt. Til slutt er det et klassisk kjennetegn at døtrene giftet seg inn i slekter med omtrent de samme kjennetegn slik at sterke slekts kretser ble bygget opp. Disse tjente både som forsikring, kapitalbase og selvrekrutterende eliteklasse. Det gjaldt for flere av de gamle borgermester- og rådmanns slektene at de i de første generasjoner livnærte seg på en kombinasjon av handel og embeter, og i senere generasjoner gikk så godt som helt over i embetsstand. Det gjaldt også familier som Toller og Garman.

Stadskaptein Lauritz Lauritzen

Stadskaptein og leder for ordensvakten eller borgergården i Christiania på 1620 tallet, Lauritz Lauritzen, vel egentlig Lars Larsen, var i denne slektslinjen min 8 x tippoldefar. På det maleri av Laurits som Aschehougs Norgeshistorie gjengir, er han presentert i stadskaptein uniform med noe unorske, men maleriske ruiner i bak grunnen. I Christiania bodde Lauritz Lauritzen og hans hustru, Maren Didriksdatter Tack, i Tollbugaten 17, der den bygningen som nå rommer Postmuseet står. Gården ble bygget av hans svigerfar borgermester Didrik Sanderssønn Tack og hustru, borgermesterdatteren Else Trondsdatter omkring 1625. Gården Tollbugaten 17 fulgte senere familien Anker frem til 1745, da Paleet, den senere kongebolig for Karl Johan, ble bygget av Christian Ancher. Paleet ble revet etter en brann i 1942. På tomten står prosaisk nok nå et parkeringshus

Stadskaptein Lauritz Lauritzen i all sin prakt

Arven fra det gamle Oslo

Den nyanlagte borgerbyen Christiania arvet ved grunnleggelsen i 1624 hele sitt embetsverk fra det gamle Oslo. Mer ny var ikke byen under Akershus, det vi i dag kaller Kvadraturen. Stattholder og slottsherre Jens Juel satt for eksempel fra 1618 til 1629, biskop Niels Glostrup fra 1617 til 1639. Det tidligste skiftet skjedde i borgermester stillingene, i det de gamle borgermestrene Søren Mogensen og Trond Clausen, etter først å ha virket i Oslo, gikk av som borgermestre i 1629. Den siste som skal ha hatt embeter i begge byer, var visstnok Lauritz Ruus. Han var byfogd i det gamle Oslo fra 1622-23 og borgermester i Christiania fra 1629 til 1642. Som borgermester fungerte han det meste av tiden sammen med hadersleveren Nils Toller, som var borgermester fra 1629 til sin død i 1642.

Borgermesterfamilien Toller

Niels Toller, tolder og skriver i Haderslev
g.m Margrethe Schnell, hun etter hans død
gift 2. med borgermester i Haderslev
Carsten Mechlenburg

-
Willum Mechlenburg
på Bragernes, g.m
Isabella de Bryers,

-
Niels Toller
i Christiania, d.1642
g.m Karen Lucht, datter av tolder i

og den Mechlenburgske
slekt i Norge.

Helsingør David Lucht. Hun g. 2 med generalmajor
Georg Reichwein, kriger og kommandant på Akershus

-

Sophia Toller
g.m Lauritz Sverdrup
prost i Vang

Niels Toller d.y,
g.m Annichen Garmann,
overhofretsassessor i Chr.ia,
eier av Frogner, Blindern,
Nordmarka, Ladegården

Jens Toller
Lærd, lagmann, stifts-
amtman i Christiansand,
død som krigskommissær
i Irland.

Dorothea Toller
g.m hr.Jens Nilsen
borgermester Skien

-

Niels Sverdrup
sogneprest i Vang
g.1....Suhm, Skien
g.2.Anne Cathrine Rosentorn

-

Karen Toller
g.m kommanderende general i Norge
Caspar Herman Hausmann, eiere av
Oslo Ladegård og den gamle bygrunnen
i Oslo, samt områdene Grønland, Nedre
Tøyen, Åkerberg, Enerhaugen etc. Barnløse.

-

Hans Sverdrup
g.m Antonette Berntsdatter
Ancher

bror

Bernt Anker Sverdrup
g.m Eleonore Leuch,
eiere av Frogner gård og Bærums verk
barnløse, men pleieforeldre

-

Antoinette Johanne Sverdrup
g.m fogd over Ringerike
og Hallingdalen, Christian Dorph,
nevø av biskop Niels Dorph i Christiania

-

Johanne Antoinette Dorph
g.m Rittmester og brukseier Caspar von Cappelen
som døde antagelig for egen hånd i 1823/24 etter å ha
blitt rammet av den store fallittbølge som raderte ut det
meste av den gamle kjøpmannsstand i Christiania og Drammen
i perioden 1817-22 – patrisiatets fall. Johanne Antoinette levde etter at
hennes store bygård i Drammen ble omgjort til sykehus, i Christiania hvor hun
døde i en alder av ca.90 år på 1850 tallet. Hennes familie Dorph hadde aner i det gamle Oslos geistlighet i
St. Halvardskirken fra slutten av 1500 tallet. Slekten Dorph fra Idd kjennes fra 1300 tallet.

-

Mikael von Cappelen, d. 1849
Petronelle von Cappelen
(de var tremenninger)

søster

Caroline Johanne von Cappelen

Poul Ernst Garmann Bergh. Poul Bergh var
storkjøpmann, trelasthandler på Bragernes med stor
forretningsgård og flere sjøhus samt hestemølle. Han
eide også gården Bergh-Berghskaug utenfor byen som
ennå står med sin vakre bygning. Poul Bergh var
Rittmester for borgergarden som sin svigerfar Caspar
Cappelen, og ble senere den første ordfører i Borre hvor
han kjøpte den store Sande Gård.

Didrikke von Cappelen g.m sin fetter

Gerhard Gunnerus Bergh. Gerhard var hva man i da; ville kaller en seriegründer; etablerte teglsteinsverk som leverte tegl til byggingen av marinebasen på Horten, grunnla bakeri og garveri, kjøpte Dampskipsbryggen, etablerte brennevins brenneri på Sande gård. Kjøpte senere Sollistranden gård ved Horten der han etablerte Horten bryggeri i 1854. Han var Prøysisk Consularagent, antagelig fordi hans onkel Mathias Bergh, ble adlet som Mathias Friis von Irgens-Bergh, for sine innsatser som ambassadør i Dresden, og sin gode forbindelse med utenriksminister Niels Rosenkrantz under Wienerkongressen etter Napoleons fall.

Caroline Johanne Bergh (1856 – 1933)
Ole Theodor Mortensen I

Slekten Toller er nå utdødd i mannslinjen, men har mange etterkommere. Nils Toller d.e var min 10 x tippoldefar (hvis man kan kalle det det). I Edvard Bulls verk, Kristianias Historie I-V, møter vi Nils Toller allerede etter 4 sider hvor det heter i et eiendomsskjøte:

Det andet jordstykke er til kansleren Jens Bjelke og gjælder en hjørnetomt i gaten til stranden mellom Harald Olsens tomt i syd og opp til Vaterstrædet (Tollbugaten) i nord 91 skjællandske alen, og fra øst til vest til Niels Tollers tomt 53 skjællandske alen.

Det var på denne tomten Nils Toller i 1629 som borgermester bygget *Tollergården*, som han utvidet med en andre etasje i 1637. Gården som senere rommet Elephantpoteket, drevet av Tollers etterkommere i familien Maschmann, i Christiania inntil den ble revet i 1874. Gården som er godt synlig på Christiania Bymodell på festningen og ellers avbildet mange steder i Christianias historiebøker, var blant de gårder som fikk høyst takst. Den skal i første etasje, som ble bygget først, ha hatt en stor hall som antagelig ble benyttet som vinstue og kanskje som møtesal for borgermesteren. Senere ble det apotek her, Elephantapoteket som holdt til her i innpå et par hundre år, før gården ble revet på slutten av 1800 tallet. Familien Maschmann som eide apoteket hadde for så vidt tilknytning til gården gjennom slekten Sverdrup. Den lå som nabogård oppover Tollbugaten ved siden av Krigsskolen som ennå står slik den gjorde.

1620 -1624

Allerede før 1620 regner man med at Niels Toller kom til det gamle Oslo. Han døde om lag 50 år gammel i Tollergården den 8.januar 1642, så han var født ca.1592. Tollergården ble deretter overtatt som bolig av den rike handelsmann og kongelig debitor Selio

Marselis, på leiebasis. Toller var dermed omtrent 30 år gammel da han kom til Oslo som kjøpmann medbringende sin hustru Karen Lucht. Dette kan vi slutte også ved at hans mor, Margrethe Schnell, levde så sent som 1647, da hennes slektning biskop Henning Stockfleth skrev hennes liktale.

Niels var altså sønn av toller og amts skriver i Haderslev, Niels Tolder og Margrethe Schnell, mens Karen Lucht var datter av toller i Helsingør, David Lucht. Denne slektning David Lucht var dermed herre over den viktige "sundtollen" ved inngangen til Øresund som ga så mye til Danmarks inntekter. Tollboden lå rett ved Kronborg slott. Tidlig etablerte Niels Toller i Oslo samarbeide med Marcus Schlingwater, Boye Fredrikssøn og Johan Garman, alle haderslevere som kom opp til Norge omtrent på samme tid, eller litt senere. Marcus, Boye og Niels fikk i 1621 vinprivilegiet i det gamle Oslo. De hadde nok gode kontakter i den danske styrelse både i Norge og Danmark.

Nils Toller og Karen Luchts kiste, Oslo Bymuseum

Stattholder Jens Juell

Stattholder Jens Juell (stattholder 1918-29) begunstiget Sønderjydene. Han skal ha vært en lydig utøver av kongens makt, men også en sterk og dyktig administrator som våget å gå egne veier. Han var stattholder mens Christian IV sto i sin største ungdommelige glans, og mens byen Christiania ble grunnlagt, høsten 1624. Fordi kongen etter 1624 ble mer og mer opptatt av sine europeiske aksjoner, ble stattholder embetets makt og glans i Norge betydelig styrket. Selve stattholderbegrepet var vel ellers mest benyttet i de nederlandske provinser, som betegnelsen på en statsleder uten direkte kongelig myndighet. Stillingen måtte i sin karakter få sin styrke mest gjennom den enkelte som

bekledte embetet, enn tilfellet var med en konge. Ofte var stattholderne kongsfrender, dvs. svigersønner, svogere, eller såkalte uekte sønner av kongen. I løpet av Jens Juells stattholderperiode ble Akershus sentrumsfunksjon styrket. Ikke bare ble hele byen flyttet inn under murene på festningen, men garnisonen på Akershus ble opprettet i 1627, samtidig som Juell gjennomførte et ganske omfattende byggeprogram på festningen. Han bevirket også at de økende skatteinngangene kom til Akershus, gjennom den såkalte oppebørsel reformen i 1627-29. Kongsberg Sølvverk ble drevet direkte av Jens Juell selv, og han forhandlet selv frem med kongen personlig overdragelsen av verket fra kronen til private eiere, bla Niels Toller. Niels Juell tilskrives også en del av æren for opprettelsen av den norske hær i 1628. Hans etterfølgere som norske stattholdere på Akershus var Christopher Urne (1629-42) og deretter kongens svigersønn, den dyktige statsmann Hannibal Sehested fra 1642 til sitt fall i 1651. I hele denne perioden ble stattholderfunksjonen og festningen Akershus styrket som sentralsted for den norske myndighet.

Den stormektige kong Christian IV, (1577-1648)

De offentlige innkjøp

Selve statsapparatet var naturlig nok lite på 1600 tallet, kanskje enda mindre enn det vi i dag klarer å forestille oss, når staten sysselsetter flere titalls tusener. Statsfunksjonenes begrensede organisasjon gjorde at den måtte gjøre seg betjent av andre aktører for å oppnå en rekke praktiske målsettinger som fulgte av kongelige vedtak. Det var i dette rom hadersleverne i Norge fant sin opprinnelige kilde til rikdom og makt.

De var ikke hvemsomhelst Tollerne eller Garman`ene. Deres foreldre hadde hatt fremtredende stillinger i den danske staten, ikke minst på operativt nivå, som tollere, amts skrivere og borgermestre i viktige danske byer. Det var ikke rart at stattholderne i Norge, rett og slett for å løse sine nye oppgaver på god "dansk maner", benyttet innvandrede dansker med kompetanse. Her berører vi naturlig nok et av de mest sensitive historiske temaer sett fra norsk side, bruken av dansker fremfor nordmenn i de fleste betydningsfulle stillinger i Norge. Det er et komplisert spørsmål som handler om mer enn ren maktpolitikk. Det handlet også om tilgang på velutdannede menn som forsto og kunne håndtere dansk samfunnsdrift. For det er ingen tvil om at Norge var underlagt Danmark som en provins, og selv om Norge i historisk-geografisk forstand var et rike, så var den daglige driften av landet, driften av en provins som var uten egne selvstendige styringsorganer utover stattholderen og hans lille administrasjonen på Akershus.

Når vi vanligvis kaller folk som Niels Toller d.e og Johan Garmann d.e for embetskjøpmenn, så var det deres rolle som privilegerte leverandører og kongelige forvaltere, *kombinert* med embeter som borgermestre, rådmenn, rettsmedlemmer, geistlige osv. som er grunnlaget for betegnelsen. Det vi ser er at de kombinerte sine fordelaktige privilegier med å påta seg ansvar og makt i de lokale samfunn de slo seg ned i. I dag er en slik sammenblanding av roller uhørt, men ikke den gang.

De fleste offentlige innkjøp Jens Juell gjorde som slottsherre i perioden 1618 til 1629, inklusive leveransene til det viktige sølvverket på Kongsberg, hvor Niels Toller også ble partisipant, skjedde gjennom medlemmene av den haderslevske familiekrets, slik de senere, fra 1640 årene, kom i hendene på den mektige brabantiske familien Marselis, som endog inntok Tollergården som sin hovedbolig i Christiania, både far Selio og sønnen Gabriel Marselis. Det var for øvrig Marselis familien som ga familien von Cappelen et ståsted i Norge i første generasjon med Johan von Cappelen.

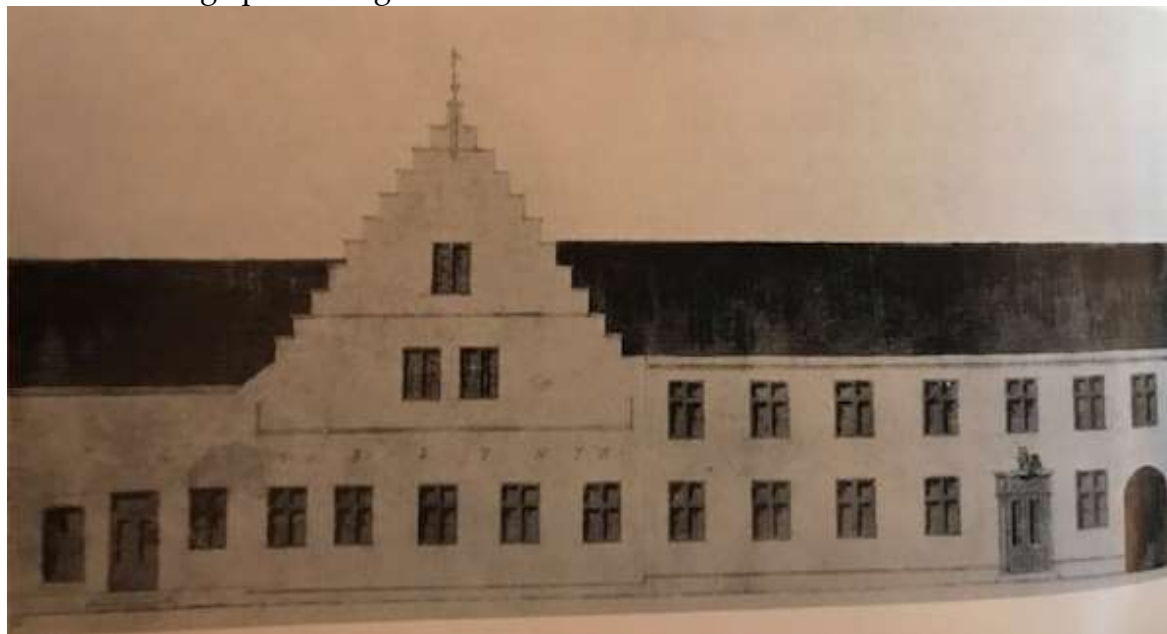
Allerede fra sin ankomst til Norge ser det ut til at Niels var skriver på Akershus hos stattholderen, en vanlig og svært gunstig posisjon for en ung mann som ville frem. Her kunne han gjøre nytte for seg samtidig som han fikk all den informasjon og alle de kontakter som førte til gode privilegier og kontrakter. Edvard Bull kalte Niels Toller for Christianias "mest fremskutte borger" i byens første tid. Det var antagelig omfanget av hans virksomhet og kraften i hans prosjekter Bull hadde i tankene. For det var mye Niels Toller rakk over: Skjematisk kan det se slik ut:

- 1620 - Ankom Oslo, slottsskriver hos stattholderen på Akershus
- 1621 - Privilegium på vinkjeller i rådhuset i gamle Oslo sammen med Marcus Schlingwater og Boye Fredrikssøn for 7 år

- 1623 - Kjøpte borgermester Mules fornemme gård i Oslo, bygget på murene av den gamle bispegård. I denne gården holdt Christen Mule bryllup for Jacob VI av Scotland (James X av England), den ulykkelige Maria Stuarts sønn, i 1589?. Bygger på gården. Har sin gode venn dr. Sperling, berømt tysk lege og lærer ved Christiania skole på torget, boende hos seg.
- 1624 - Overtok Oslo tollene for kronen mot et fast årlig beløp, men søkte om fritak etter brannen i Oslo samme år fordi byflyttingen endret forholdene
- 1624 - 17.august Oslo brant, men "Mulegården" fikk få skader, selve byen lå litt lenger sydvest
- 1624 - Partisipant i Kongsberg Sølvverk?
- 1624 - Fikk privilegium, som den eneste til å fortsette handel og vinkjeller i Oslo, 8. oktober etter at Oslo er besluttet flyttet i 23.september, Christian IV
- 1628 - Dette året eller før, ytte lån på 400 lodd sølv til kronens krigføring under den tyske krig (1625-29). Fikk Østre Skøyen med Lille Skøyen i pant. Lauritz Ruus yter samme beløp
- 1629 - Ble borgermester i Christiania sammen med Lauritz Ruus. Bygget Tollergården
- 1632 - Søkte om privilegium til en værmølle (kornmølle drevet med vindkraft) på byens voll
 - Ble utnevnt i kommisjonen for byggingen av byens kirke, Hellig Trefold.
 - Fikk vinprivilegium i Christiania sammen med apoteker Baltzer Brabant, Svaneapotekets grunnlegger i 1628
- 1637 - Bygget på Tollergården* i Christiania, byens nest høyest takserte bygning

Det kan se ut som om lånet til kronen i 1628 var det som utløste borgemestervervet for både Niels Toller og Lauritz Ruus. Men, egentlig var det nok en kjedereaksjon som fant sted. Allerede i 1626 hadde Niels fått forpaktingen på de to kongelige sagene ved Aker (Nedre Foss ved Grünerløkka) for 9 år på en årlig avgift av 1550 Rdl, senere nedsatt til 1400 Rdl. Dessuten skulle han her skjære bord for kongen etter en fast takst; 12 rdl for 100 "Danmarksdelar" og 15 Rdl. for 100 totoms planker. Til gjengjeld for disse drøye betingelsene, skulle også bøndene på Romerike og Follo forplikte seg til å yte disse sagene 209 ¼ tylfter sagtømmer om året, fritt levert. I 1636 ble det bestemt at for hver stokk som manglet, skulle bøndene betale ½ riksdaler. Dette var i pakt med tidens overgang fra naturalskatter til pengeskatter. I stadig større grad ble det anledning for bøndene å betale skatter med penger. Dette økte naturlig nok ganske raskt bøndenes

avhengighet av de pengesterke, bla fogdene, og etter hvert de private trelasthandlerne som ga forskudd til bøndene for tømmerleveranser eller kjøretjenester. Fordi det ofte og av et utall forskjellige grunner naturligvis, ble vanskelig for bøndene "akkurat nå" å levere sine naturalskatter til kongens fogd, så kunne fogden, som selv nok drev handel med naturalgodset (skattene) og trelast, forstrekke bonden med den sum som skulle til for skatten - mot et lite pantebrev - som bonden selvsagt raskt skulle innfri så fort forholdene bedret seg. Slik gikk mang en god gård fra bonde til embedsmann og trelast handler i Norge på 1600 og 1700 tallet.

Tollergården

Forpaktningen av kongens sager gikk videre fra Niels Toller d.e til hans enke Karen Lucht og fra henne til sønnen, overrettsassessor Niels Toller d.y.

Kongsberg Sølvverk

Familien Toller var i to generasjoner partisipanter i Kongsberg Sølvverk. I perioden 1628-1660 var partene fordelt slik;

Kong Christian IV	4/32
Jens Juel, stattholder i Norge	8/32
Ove Gedde, riksadmiral, lensherre i Brunla	8/32
Jens Bjelke, Norges kansler	2/32
Jens Sparre, befalingsmann på Båhus festning	2/32
Niels Hansen, lagmann i Christiania	2/32
Henrik Post, forvalter ved Fossum jernverk	2/32
Christen Bang, rådmann i Christiania	1/32

Niels Toller d.e, brukseier, borgermester i Chr.ania 2/32

Kirsten Doktors, enke etter Christoffer Michelsen 1/32

Borgermester Niels Toller var fra 1630 til sin død i 1642 partisipantskapets fullmektig i Christiania. Dette innebar at det var ham som mottok og forvaltet det utvunnede sølv og besørget videreforsendelsen til København. Se bla. søvløvene på Rosenborg Slott. Sølvverket på Kongsberg var i sin samtid et helt lite "under". I en tid da så godt som enhver verdi måtte utvinnes gjennom langsomt menneskelig arbeide, var det å drive sølv, dvs. penger, direkte ut av berget den nesten perfekte konglige verdi. For penger kunne "alt" kjøpes – kanoner, kuler, våpen, slott og prakt. Den gruppen som etter kongens reduksjon av sin suverene eierposisjon overtok driften av verket (ene) var som man kan se samfunnets danske elite. Om Kongsberg Sølvverk, se Kristian Moen "Kongsberg Sølvverk 1623-1957), Universitetsforlaget 1967/69.

Søvløvene på Rosenborg slott i København, norske rikdommer

Jordegods i Aker

Det var et omfattende jordegods i Aker som i løpet av 1600 årene kom i hendene på hadersleverne i første og annen generasjon. Niels Toller d.e som forstrakk kronen i 1628 med 400 lodd sølv fikk for dette pant i Østre og Lille Skøyen. Lille Skøyen gikk videre til Tollers etterfølger som borgermester i Christiania, Hans Eggertsen Stockfleth, viss bror rådmann Jacob Stockfleth fikk Sogn gård. Niels Toller d.y ble eier av Frogner gård, Blindern gård, sammen med Ladegårdens store områder i Gamlebyen som også faren

hadde eid. På denne måten ble de områder som vi i dag kaller Majorstua fra Vestre Aker Kirke og nedover kirkeveien, via Majorstua og hele Frogner området med Frøen og ned til Frognerkilen, i familien Tollers eie. Ladegårdsområdene omfattet hele det gamle Oslos tomter, dvs. Gamlebyen. Dertil kom Åkerberg, Enerhaugen, Grønland og tomtene oppover til Tøyen (botanisk hage). Denne sterkt forkortede fremstilling viser likevel noe om hvordan store deler av dagens Oslo over kortere eller lengre tidsrom kom i noen få haderslevske familiers eie.

Sophia Toller

Det var Niels Toller d.e og Karen Luchts ene datter og antagelig barn nr. 2 av 3, Sophia Toller, som fører videre i vår slekt. Hun var altså datter av Christianias borgermester, eier av kronenes sager i Akerselven, partisipant i Kongsberg Sølvverk, bygger av Tollergården, eier av Gamlebyen, og formann i komiteen for oppføringen av byens første kirke, samt nær alliert med stattholder Jens Juel på Akershus festning.

Vi kan jo et lite øyeblikk forsøke å se denne vår forfar Niels en kveldstund der han går fra sin store prektige bygård nede ved havnen ved Dronningensgate og bort til Akershus for å besøke sin arbeidsgiver, stattholderen. Kanskje drakk de et glass sammen og diskuterte byggearbeidene på Hellig Trefoldighetskirke på torget eller andre saker av viktighet i deres felles anliggender som gjaldt festningen, sølvet og byen, en by som nå på "dansk maner" var "muret mellom stender" etter kongens anvisning, i motsetning til i det gamle Oslo hvor husene stort sett enten hadde vært av tømmer på norsk bondemaner eller steinhus. Kanskje ble Juel og Toller også oppvartet av biskop Henning Stockfleth, og kanskje hadde Johan Garmann tatt turen fra sine store trelastforretninger på Bragernes for å rapportere om leveransene til sølvverksdriften på Kongsberg. De hadde mye å diskutere disse herrene. Det skjedde mye i Norge på det næringsmessige området. Sølvverket skulle privatiseres, kongen var lei av sine tap i forretninger, bedre driftige dansker fikk overta. Og hvem sto nærmest? Eller de diskuterte vareleveranser til den nye norske hæren eller til byggeriene på Akershus, for å gjøre den gamle festningen om til et moderne slott. Det var en tid med mye aktivitet, en tid for by anlegg, festnings bygging, etableringer av bergverk og stående hærer. Og det var en tid for kongeprakt og økende avstand mellom de styrte og de styrende. En riktig dansketid.

Den Haderslevske familiekrets

Hadersleverne var den første virkelig *borgerlige* overklassekrets i Norge. Deres stilling i det norske samfunn ble raskt slik at de gled over fra kjøpmannskap til embets- og godseierstanden, godt hjulpet av en stat som til de grader trengte deres og innsats og oppdrift for sikre sin overlevelse. Det var mange av dem, i familier som Toller, Garmann, Mechlenburg, Madsen (senere de Tonsberg), Sverdrup, Boyessøn, Ruus,

Anders Simonsens slekt m.fl. De kom som følge av 30 års krigens herjinger (1618-48) og forfallet i den gamle kongebyen Haderslev. De utvandret til Norge, del av det Dansk/Norske rike, og de vendte aldri tilbake til Danmark, men innrettet seg med gode forbindelser til den danske øvrighet i Norge, og ble meget rike på det. Deres innflytelse i avtok utover mot slutten av 1600 tallet, men deres etterkommere ble senere inngiftet i den nye klasse kjøpmenn som vokste frem omkring 1650, som var av mer variert opprinnelse. En del av disse nye var norske, som familiene Müller og Leuch, andre engelske som familien Collett, eller den svenske Anker familien.

Niels Toller og Karen Luchts kjente barn var;

1. Sophia Toller som ble født i Christiania i 1629 vokste antagelig opp i Tollergården i Tollbugaten som ble bygget samme år hun ble født. Som borgermesterdatter var hun nok attraktiv for giftemål. 25 år gammel, ble hun gift med Lauritz Pedersen Sverdrup.

Forfatterens 8 x tippoldefar (😊)

Sverdrup hadde preket for kongen i København. Han var av sønderjydske familie fra gården Sverdrup rett utenfor Haderslev. Fra Fredriksborg skole ble han student ved Københavns universitet i 1642 og fikk i 1653 *bestalling* som kapellan med suksesjonsrett i Vangs sognekall på Hedmarken ifølge åpent kongebrev til stattholderen i Norge, Gregers Krabbe. Det var et av landets beste kall.

Eftersom nærværende person Lauritz Pedersen Sverdrups gaver os selver bekjent er, beder Vi Eder han som sogneprest i Vang faa nyde og beholde."

Til kallet hørte en den store gård Hubred i Vang, viss store tømmerkjerne stammet fra middelalderen. Vangs prestegjeld var, etter Hamars nedgang som bispesete, allikevel det fremste kall på Opplandene ved siden av Land, Ringsaker og Hof på Toten. Det var dermed et betydelig embete Sverdrup her fikk. At han fikk det i juni 1653. og ble gift med Sophia Toller allerede i mars 1654, tyder kanskje på at den velvillige stattholder Juel kanskje hadde en finger med i spillet for sin klients svigersønn.

Denne slekts forbindelsen førte i sin tur til en forening mellom slektene Sverdrup og Anker som ble av stor betydning for vår videre slekt. Det kan passe å se litt nærmere på denne forbindelsen her:

Gamle Hvam på Romerike skal ligne mye på slik Hubred var

Tavle:

Slekten Ankers stamfar i Norge
Erich Ancher, vinhandler i Chr.ia.
g.m Maren Larsdatter
datter av stadskaptein Lauritz
Lauritzen i Christiania

Prost i Vang på Hedmarken
Lauritz Sverdrup, g.m
Sophia Toller, borgermester
Niels Toller i Christiania

-
Bernt Ancher
Sogneprest i Land
g.m Karen Tanche
datter av prost Christopher Tanche
i Land

-
Niels Lauritzen Sverdrup
Sogneprest i Vang
g.m Anne Cathrine Rosentorn
datter av rådmann Hans Nielsen
Rosentorn

-
Antonette Ancher g.m

-
Hans Sverdrup, eier av Hakedal
Jernverk, kammerråd

-
Antonette Johanne Sverdrup
g.m Christian Dorph, fogd over Ringerike og Hallingdal

-
Johanne Antoinette Dorph
g.m brukseier Caspar von Cappelen

-
Michael von Cappelen, konsul
Petronelle von Cappelen
datter av Didrik von Cappelen
Eidsvollsmann i 1814

-
Caroline Johanne von Cappelen
Poul Ernst Garman Bergh, rit-
mester, senere ordfører i Borre

-
Didrikke von Cappelen

g.m

-
Gerhard Gunnerus Bergh

-
Caroline Johanne Bergh
g.m Ole Theodor Mortensen I

2. **Niels Toller d.y**, bror av Sophia Toller, ble assessor i overhoffretten i Christiania, den høyeste norske retts instans som sorterte direkte under høyesterett i København. Nils eide av gårdene Frogner, Blindern, Schulzehaugen, og storgården Stalsberg i Skedsmo, og drev farens sagbruk videre. Det er ellers ikke mye kjent om hans liv og virksomhet. Det kan se ut som om han levde på store deler av sin fars formue, for han var en meget rik mann, og gift med Kirsten Andersdatter de Tonsberg, d.1701, datter av den styrtrike og mektige borgermester i Tønsberg, Anders Madsen, om hvem man sa at «Gud kjørte planker til om natten». Det var også et ekteskap innen den haderslevske krets.

Av Niels Toller d.y og Karen de Tonsbergs to døtre ble den ene, Karen Toller (1662-1742), gift med kommanderende general i Norge, Caspar Herman Hausmann (1653-1718). Caspar var halvbror av stattholder og kongs sønnen Ulrik Fredrik Gyldenløve. De hadde felles mor i Margrete Pape. Historien forteller at Karen Hausmann var en dyktig og gavmild kvinne som levde lenge. Hun bodde mesteparten av sitt liv i Ladegården i Gamlebyen, hvor hun eide mesteparten av grunnarealene. Familien Toller hadde lange tradisjoner innen det kirkelige liv i Christiania. Caspar Hausmann etablerte ellers Eidsfoss jernverk og drev store forretninger basert på den arv han fikk med sin hustru. Karen Toller hadde med Hausmann 7 barn, 2 sønner og 5 døtre. Begge sønnene ble generalmajorer, den ene ble gift med frøken Wærenskiold på Hafslund. En av døtrene, Karen Hausmann (1682-1744) var gift med generalmajor Fredrik Christopher Cicignon, d.1718. Om Cicignon se Fredrikstads historie. En tavle viser ellers noen av slekts forbindelsene i Toller slekten.

Oslo Ladegård slik den er i Karen Tollers versjon bygget på restene av Nils Toller d.e s gård

Karen Hausmann, født Toller

Caspar Hermann Hausmann, jernverkseier

Tavle

-	Niels Toller d.e	-
Sophie Toller	Karen Lucht	-
Lauritz Sverdrup	-	Niels Toller d.y
-	Niels Toller d.y	Karen de Tonsberg
Min linje	-	Jens Toller
	Karen Toller	d.i Irland
	Caspar Herman von Hausmann	

Kommanderende general i Norge
Eier av Eidsfoss Jernverk

-

Helene Margrethe von Hausmann
Christian Ulrik von Storm

-

Caspar Herman von Storm*
g.m Ida von Mangelsen

-

Catharina von Storm
g.m Anton Fredrik Wedel Jarlsberg,
greve av Jarlsberg (1748-1811)

-

Stattholder, grev Herman Wedel Jarlsberg
g.m Karen Anker, Peder Anker til Bogstads
datter

Caspar Herman von Storm ombygget Krigsskolen i Tollbugaten til sin nåværende skikkelse, mens Caspar Herman Hausmann eide den gård som tidligere sto på tomten til det gamle Hovedpostkontor i Oslo. Nærmeste gård oppover Tollbugaten på vestsiden var som tidligere nevnt Tollergården. Familien Toller med svigersønner og døtre hadde dermed sine bygårder omkring krysset Tollbugaten, det gamle Watterstredet, og Dronningensgate.

Den andre av Niels Toller d.y og Karen Andersdatter de Tonsbergs døtre, *Anne Cathrine Toller*, ble gift med en annen kommanderende general i Norge, Hans Ernst Tritschler (1647-1718). Tritschler var født på Lauterback i Sachsen, hvor faren var godseier, og han døde i Christiania. Trischler ble kornet i den norske hær i 1667, deltok i Marstrands erobring i 1677, steg i gradene og ble generalløitnant i 1708. Tritschler var kommanderende general i Norge 1709-10. Han hadde også flere andre verv, bla medlem av Slottsloven (norsk regjeringskommisjon) på Akershus, og ble såkalt Hvit ridder i 1704. I Christiania bodde familien Tritschler på den tomt som nå er Rådhusgaten 19, samt at de eide den store løkkeiendom hvor de bygde det palè som senere har fått navnet Mangelsgården i Storgaten. Trischler eide også den gamle adelsgården Tomb i Råde, som han hadde fått med sin første hustru, Margrete Tønnesdatter Huitfeldt til Tronstad på Hurum, datter av Tønne Huitfeldt, Haldens forsvarer. Vi kan takke Tritschler for at Norge ikke ble innblandet i den skånske krig. Han utførte rett og slett ikke den ordre han fikk om å angripe Sverige.

I denne familiekrets ser vi at stattholder Gyldenløve til stadighet opptrådte, bla som fadder, de var jo slekt. Gyldenløve fikk et barn i denne kretsen, med Maria Meng i Halden, datter av borgermester Meng. Det var den senere offiser Woldemar Løwendahl. I sitt andre ekteskap ble Anne Cathrine Toller gift med Johan Garmans d.y s sønn, oberst

ved det Akerhusiske regiment, Johan Henrik Garman til Hovin i Aker. I andre ekteskap giftet hun seg dermed inn igjen i den haderslevske familiekrets.

Den tredje datteren til Niels Toller d.y og Karen Tonsberg, *Annichen Toller*, ble gift med Fredrik Boyesen til Nedre Foss, generalinspektør for skogene søndenfjelds. Hun ble dermed også gift innen familiekretsen. Boyessøn var sønn av Boye Fredrikssøn, en av de første hadersleverne som kom til Christiania, ble stor forretningsdrivende langs Akerselven, og sto i kompanjongforhold til både Niels Toller og Johan Garmann i første haderslever generasjon.

3. Jens Toller (1636-1690) var den yngste av Toller-sønnene. Han var bare 8 år gammel da døde faren. Hans livskarriere ble ganske omfattende. Først slo han inn på den lærde bane, og ble konrektor ved Latinskolen i Christiania. Senere ble han amtmann over Lister og Mandals len, diplomat og ble adlet under navnet Rosenheim i 1676. Han døde i Dublin som Overkrigskommissær for de dansk-norske hjelpetropper i Irland i 1690. Han var da fra 1680 gift med Anna Catharina Compoteller, men var i sitt første ekteskap gift med Anne Hansdatter Lillianschiold, d.1680. Dette første ekteskapet til Jens Toller brakte ham inn i de ledende embetslekter på Vestlandet. Anne Lillianschiolds far var Hans Hansen Lillianschiold (ca.1610-1681), medeier i det gamle Giske godset ved Ålesund, først lensherre i Stavanger len, fra 1641 lensherre i Bergen, borger i Bergen, forvalter av Munkeliv klostergoods og St.Hans kirkegoods, lagmann i Bergens og Gulatings lagdømme, stiftsbefalingsmann over Trondheim len 1661, assessor i Høyesterett osv. osv. En kort beskrivelse av noen nære slekts forbindelser her, gir et ganske interessant bilde av en elitekrets på 1600 tallet.

Denne Hans Hansen Lillianschiolds brødre var;

- a. *Niels Hansen* til Lysekloster og Vejlevgaard (i Salling herred i Danmark), d. senest 1677. Han var ridefogd og amtsskriver på København og Kronborgs len, fra 1648 rådmann i Helsingør, borgermester samme sted, fra 1661 stiftsskriver i Bergenhus len. Niels Hansen Lillianschiold var gift første gang med Karen Jonasdatter Charsius, datter av diplomaten dr.jur. Jonas Charsius og Anne Pedersdatter som var enke etter borgermester i Helsingør, Hans Pedersen, d.1646. Annen gang var Niels Hansen L. gift med Else Pedersdatter, datter av borgermester i København Peder Pedersen og hustru Margarethe Clausdatter.
- b. *Peder Hansen*, f.1617, "fornem handelsmand i Tønder" som sin far, Hans Schmidt. Undervist hjemme i regning og skrivning. I 1633 i tjeneste hos fru Birgitte Brochenhuus, 1634 hos fru Karen Sehested, 1641 bergskriver ved Eidsvolds jernværk. Fra 1643 i Bergen hvor han seilte på Hamburg og Bremen, 1644 underskriver på Bergenhus hos broren Hans Hansen, 1646 skriver på Kobberværket i Sundhordlen, 1648 slottsskriver på Bergenhus etter broren og fogd over i Nordhordlen, 1654

borgerskap og rådmann i Bergen og til 1663 også slottsskriver. Fra 1669 fritakelse fra å møte i Rådstuen, forvalter over Alle Helgens Kirkes gods og Ulstein Klosters gods. Gm. Margrethe Nielsdatter.

- c. *Henning Hansen*, hadde Giske gård i forpaktning av stattholder Hannibal Sehested som fikk dette utlagt seg for sine forstreknings til kronen under krigen. Hansen fikk godset i forpaktning av kronen i 1654 etter Sehesteds fall. Borgerskap og rådmann i Bergen. G.m Margrethe Rasmusdatter Stoud, datter av borgermester i Bergen, Rasmus Lauridzen Stoud og Anna Sørensdatter. Av deres 8 barn var:
1. Margrethe Henningsdatter Smith, d.1730, g.m lagmann i Nordmarken (Nordland) og Finnmarken Hans de Fine, sønn av biskop i Trondheim Arnold Hansen de Fine og Maria Jensdatter Hoffmann. Margrethe Henningsdatter døde 19.april 1689 på Amalienborg Slott i København ved Operahusets brann.
 2. Christen Henningsen Smith, d.1703 i Bergen, byfogd i Bergen, rådmann og borgermester samme sted. G.m Anne Hansdatter Ruus, d. før 1711, datter av byskriver i Bergen, Hans Thomasen Ruus og Kirsten Jonasdatter Mecklenborg.
 3. Elsebeth Henningsdatter Smith, g.m forvalter av Halsnø Kloster gods Johan Fredrik Clausen Friman til Ulstein klostets gods og Husstad i Romsdal etc.
 4. Anna Henningsdatter Smith, g.m rådmann i Bergen Iver Christensen

Hans H.Lillianschiold fikk i 1662, sammen med generaltollforvalter Herman Garmann, sønn av Johan Garmann d.e, skjøte på de i Bergen stift og Ryfylke fogderi "liggende dele af Munkeliv og St.Hans kirkegods."

Av Anne Hansdatter Lillianschiolds søsken ble:

- a. *Else Hansdatter Lillianschiold*, d.i Bergen 1728, g.m toller i Bergen, Peder Pedersen Montagne av den danske adelsslekt Lillianschiold. Else ble g.2.m kommisarius i Bergen, Volkart Volkartsen Riisbricht til Gravdal , d.1714, viss foreldre var slottsskriver på Bergenshus, fogd i Nordhordlen, Volkert Brodersen og Karen Nielsdatter.
- b. *Kirsten Hansdatter Lillianschiold*, d. i Bergen 1674, g.m sogneprest til Hammer, Anders Hermansen Garmann, sønn av forannevnte overtollforvalter og president i Bergen, Herman Garmann og Margrethe Buck. Herman Garmann var i sitt annet ekteskap g.m Thale Sophie Lucht, d.1719, antagelig en niese av Karen Toller, f. Lucht.
- c. *Hans Hansen Lillianschiold* til Hop på Askøen og Sletten i Lindås ved Bergen, d.1703. Studerte i Leipzig, Wittenberg, Genf og Padua. Sekretær for den danske gesandt i Stockholm, viselagmann i Bergens og Gulatings lagdømme, lagmann, fra 1684 amtmann i Finnmark, amtmann i Romsdals og Nordmøre amt. G.m Maria Pedersdatter Lem, datter av lektor.theol Peder Nielsen Lem og Abel Ludvigsdatter Munthe.

- d. *Jonas Hansen Lillianschiold* til Herlø, d.1691. Student, amtmann i Romsdal og Nordmøre, kancelliraad og amtmann i Sundmøre fra 1689. Samme år fikk han setegårdsprivilegier (adelig skattefrihet) for sin gård Herlø. Medeier i Tulsted Herregård i Hellum herred i Danmark, g.m Sidsel Bjørnsdatter Kaas fra den danske adelsslekten Kaas, datter av hofjunker Bjørn Kaas og Birthe Wentzelsdatter Rothkirk.
- e. *Maria Hansdatter Lillianschiold*, d.før 1705, g.m amtmann og kommandant på Bornholm, generalmajor Bendix von Hatten, sønn av landkansler i hertugdømmene (Slesvig-Holstein), Heinrich von Hatten og Margrethe Wasmer. Maria var i sitt annet ekteskap g.m stiftamtmann i Trondheim, konferensraad Iver von Ahnen til Stedje, Kaupanger og Losna, sønn av amtmann Preben von Ahnen til Fossum og Holden Jernverker (Ulefoss) etc. og Karen Iversdatter Vind, datter av Iver Vind.

Denne oversikten, basert blant annet på artikler i Norsk Personalhistorisk Tidsskrift, over Jens Tollers svogere og svigerinner, og noen etterkommere av disse, viser med hvilken dominans denne kretsen av hadersleverne inntok i det norske samfunnet og det embetsmessige liv på Øst- og Vestlandet fra midten og mot slutten av 1600 tallet. De ble bindeleddet mellom de gamle adelsslektene, og et mer moderne embetsborgerskap. En følge av deres mellomstilling rent historisk, ble det også disse som samlet og eide gamle storgods som Munkeliv Kloster gods, Lyse Kloster gods, Halsenø Kloster gods, Ulstein Kloster gods, Giske- og Losna godsene, Stedje, Kaupanger. Dette var storgodsene på vestlandet fra middelalderen som i reformasjonens etterdønninger gikk fra kongen i København til hans betrodde tjenere i Norge, i hvert fall de som kunne stille med rede penger til krig og prakt. Selvsagt spilte også etterkommerne etter mange av disse roller i Bergen i årene som fulgte, men ikke i den dominerende grad som i perioden 1650 til 1700.

Karen Toller og Georg Reichwein

Da borgermester Niels Toller døde i 1642, bodde hans enke Karen i noen år i den store Tollergården i Christiania ved siden av Krigsskolen i Tollbugaten, men omkring årsskiftet 1646/47 ble hun gift for annen gang med kommandant på Akershus, generalmajor *Georg Reichwein*. Denne alliansen mellom kommandanten på Akershus, generalen som fikk æren av å gjenerobre Trondheim fra svenskene, var ikke på noen måte merkelig. Vi har sett tidligere at hennes sønnedøtre ble gift med hver sin kommanderende general i Norge, Hausmann og Tritschler. Videre var Karen Luchts søster, Dorothea Lucht gift med major Henrik Hess, d.1648 på Akershus. Karens andre søster, Bente, hadde på sin side vært forlovet med Christian IV s uekte sønn, Christian Ulrik Gyldenløve, d.1640. Det var ingen uvanlighet i denne familiekretsen å inngå giftemål som var nært knyttet til slottslivet på Akershus festning, eller nær opp til den kongelige familie i København.

Ekteskapet mellom Karen Toller og Georg Reichwein skulle allikevel ikke bli av lang varighet. Karen Toller døde allerede omkring årsskiftet 1648/49. Reichwein, som med Karen Toller kom i besittelse av betydelige midler, ikke mist selve Tollergården, byens høyest takserte eiendom, ble deretter gift med den adelige fru. Inger Rytter til Kobberviken i Drammen.

Generalmajor Georg Reichweins karriere er såvidt spesiell at vi bør unne oss litt informasjon om ham. (Personalthistorisk Tidsskrift, 1900, H.J.Huitfeldt-Kaas.)

Han var født i 1593 i Marburg an der Lahn hvor faren hadde vært skredder. Han må ha studert, var i hvert fall språkmektig, behersket latin, gresk, fransk og italiensk. Ikke alt like fullkomment får vi tro. Antagelig gikk han av ideologiske årsaker i protestantisk/calvinistisk krigstjeneste, og ble offiser. Han deltok i Tredveårskrigen, kjent som en meget dyktig offiser. Til Danmark kom han som krigsfange i 1627, vendte hjem igjen i 1628, men ble vervet under den store vervekampanjen av offiserer til den nye norske hær i 1628, og ble offiser samme år i Oplandske Regiment.

Reichwein skal ha vært en ivrig jeger og brukte mye av sin tid til jakt i områdene omkring Solør, Østerdalen og øvre Romerike, hvor han etter hvert ble meget godt kjent. I 1629 ble han beordret til Bergen, for å bringe orden i de militære forhold der, og fra 1636 ble han vaktmester (kommanderende) på Bergenhus. Han vant innpass hos kansler Jens Bjelke.

Med årene steg Georg Reichwein bratt på den militære løpebane i Norge. Han ble major 1637, så oberstløytnant 1641, og virket som militær leder over et stort område av sør-Norge. Han deltok i Hannibalsfeiden 1643, var i Halden 1645 hvor han og Jens Bjelke ledet styrken på 1000 mann. Mot slutten av krigen ble han oberst over det Akerhusiske regiment, fornyet i november 1645. Han kommanderte nå over 2000 mann i 10 kompanier, ble så kommandant på Akershus med ansvar for forsvaret av hele Akershus slottslin, dvs. det meste av Østlandet. Han bosatte seg nå i Christiania hvor han i 1647 giftet seg med enken etter den rike borgermester Toller. Han var da definitivt kommet innenfor i de ledende dansk-tyske-norske kretser i Christiania og i Norge.

Ved herredagen på Akershus i 1646 ble Reichwein og 3-400 mann oppsatt som *Model af vores Norske Tropper*, som et elitekorps og en vaktstyrke under Christian IV s opphold i byen. Dette var en stor ære. Major Reichwein og major Hess, hans senere svoger, ordnet vakten mellom slottet og byen mens herredagen varte. 13.juni 1647, kort etter bryllupet med Karen Toller, fikk Reichwein av kongen til odel og eie de to storgårdene Åker og Disen på Hedmarken. Begrunnelsen var *forstreknings av rede penger i forleden feide*". *Os elskelige Georg Reichwein vor mand, tjener og bestalter Landoberst i Agershus Len*, som det står i det i stadfestelses dokumentet fra Christian IV av 2.august 1647. *Os elskelige* var kongens normale titulering ved adelige overgivelser. Med disse store gaver og ord, ble

Georg Reichwein adelsmann. Storgårdene fikk han med adelige rettigheter. Selve Konfirmasjonsbrevet fikk han i 1648, under kongens opphold på Akershus 30. August, kort før kongens død i november. Han fikk da også konfirmert rettigheten til tienden av Tanum og Kville sogn i Båhuslen, som fra 1632 og 1635 allerede var gitt til Niels Toller og Karen Lucht. Det var de *gamle Tollerpengene* som kom Reichwein pent i møte her. Populære folk hos kongen dette.

Ved siden av Storhamar (domkirkeodden) og Grefsheim, er Åker den av Hedmarksgårdene som har den lengste og rikeste tradisjon. Den ligger lavt i landskapet innerst i Akersvika (Vikingskipet) og har et flott rundskue over Mjøsa, Helgøya og Toten. Gården er nevnt allerede i Morkinskinna og heter da Skjaldarakr. I sagatiden var der tingsted, og det var visstnok her Magnus den Gode møttes med Harald Hådråde i 1041 og anerkjente ham som medkonge, umiddelbart før Harald *reiste kaupstad i Oslo*.

Georg Reichweins meritter var ikke over med dette. I 1654, det store peståret i Christiania hvor man regner med 1300 døde, om lag halvparten av befolkningen, ser vi at han hadde barn til dåpen. I 1655 opptas han av Fredrik III i den danske adelsstand med fulle rettigheter, gitt for sine betydelige fortjenester for Norges forsvarsvesen, gjeldende for hans ekte barn og nåværende hustru, den adelige Inger Rytter, som han ble gift med 60 år gammel i 1653.

Georg Reichwein (1593-1667)

Slaget om Trondheim

I 1657 ser vi at Reichwein bodde på Åker. Så i 1658 inntraff den avgjørende hendelse i Reichweins liv. Sammen med Jacob Michelet, dro han med sine tropper over Røros hvor Jørgen Bjelke da var på besøk hos Jochum Irgens på Kobbervirket, som han hadde fått av kongen mens han var kongens kammertjener, og besatte byen. Derfra dro troppene videre mot Trondheim, som var besatt av svensker. Reichwein hadde kompanisjefene Poul Michelet, Henning Koch, G. Reichwein d.y, Georg Kribell, Johan Urne, Jacob Michelet og Jørgen Günther. Offiserene rådet over 1000 mann pluss omtrent det samme antall i et bondeoppbud under fogdene Jens Jacobsen Bang og Jørgen Philipssøn. I tillegg møtte 2000 fra det Bergenske regiment og 300 fra det Nordlandske under sin amtmann, Preben von Ahnen. Til sammen over 6000 mann. Byen omringes. Svenskene hadde 800 mann og 40 kanoner. Det var stor sykkelighet på begge sider og sterk beskytning under ledelse av Georg Reichwein. Det kommer til forhandlinger i dagene 7-11 desember mellom kommandanten Stierneskiöld og Reichwein. Den svenske kapitulasjon og overgivelse av Trondheim tilbake til Norge, ble undertegnet 11. desember, undertegnet av Georg Reichwein. Under tilbak toget til Sverige døde de aller fleste i den svenske styrken av kulde og strabaser.

Visst verdens eldste revolver, tilhørt Georg Reichwein, Lillehammer museums eie

Reichwein på sin side dro sydover, til Tistedalen og Halden. Her møtte han med Haldens borgermester Nils Hansen Meng og dro sammen med Nicolas Ringkjøbing innover i forsvaret av sydgrensen mot Sverige. Han støttes av Peder Olsen Normand og Matthias Biørn. Den 8.10.1659 ble Georg Reichwein utnevnt til Generalmajor. Det er på samme tid som den svenske konge Carl Gustav har store planer for erobring av Norge. Carl Gustav døde imidlertid allerede 13.2.1660 og den 23.2 var alle tropper ute av

Halden og Norge. Med dette endte Georg Reichweins krigerliv. Han ble pensjonert med 1600 Riksdaler pr. år og bodde senere på sin gård Åker. Ved arvehyllingen 15.8.1661 i Christiania var han en av de 8 fornemme menn som bar den røde fløyels himmel over kronprins Christian V. Det siste vi hører om ham er at han sammen med Niels Hansen Meng ledet den kommisjon som fastsatte grensen mot Sverige i Sør. I 1662 meglet han i en sak mellom sin stesvigersønn Niels Toller d.y og sin tidligere kompanjong under kampene om Trondheim, den rike, kanskje noe griske kjøpmann i Christiania, Jørgen Philipsson.

Georg Reichwein døde kl.10 aften den 24 eller 25 nde.mai 1667 og ble begravet i Hellig Trefoldighetskirke i Christiania. Han var en av de første store offiserer i norsk moderne historie. Han var også vitenskapelig interessert. Han interesserte seg for botanikk, særlig botanisk medisin, astronomisk tidsregning og språk. Hans siste hustru, Inger Rytter, var datter av den adelige Oluf Christophersen Rytter til Østby og Brandstorp i Skjeberg og fru. Martine Mogensdatter Rosensværd. De hadde 2 sønner og 6 døtre, alle født etter at Reichwein var fylt 60 år. Fra første ekteskap hadde han 3 sønner. Den første hustruens navn er ikke kjent.

For Karen Toller var jo dette med *Åker gård* sikkert gode nyheter. Hennes datter Sophia var jo allerede gift med prosten Sverdrup i Vang tett ved Åker. Om Karen selv i noen grad bodde på Åker, vet vi ikke. Det vi vet er i hvert fall at det her på Hedmarken utviklet seg en slekts krets ved giftemål mellom mange av tidens ledende menn og deres døtre. Reichweins nesteldste sønn, Henrich Reicwein, f.1644, offiser i Norge som også hans eldre bror Hans var, ble i 1656 gift med Anna Thrane, datter av sin fars gamle venn hr. Povel Thrane, sogneprest til Nes på Hedmarken og prost på øvre Romerike. Anna var da enke etter rådmann i Christiania, *Helle Bertelsen*, som ved sin død i 1652, vel var Norges rikeste handelsmann og skipsreder. Anna Thrane ble begravet på Rosengården i Christiania 15.9 1699.

Georg Reichwein d.y, født i Norge i begynnelsen av 1630 årene, og offiser, ble på 1660 tallet gift første gang med enken etter Niels Bendtsen, som var fogd på Hadeland og Valdres. Enken het Lisbeth Ottesdatter, og var datter av Otte Mogensen (Gyldenaar), som var lagmann på Opplandene fra 1635 til 1661, etter at han først hadde vært fogd på Hedmarken og Østerdalen. Lisbeth Ottesdatters mor var Karen Christophersdatter, som var en sønnedatter av den bekjente biskop i det gamle Oslo, Jens Nielsson. Den nevnte Niels Bendtsen var bror av Anne Bendtsdatter, d.1704, som var gift først med rådmann i Christiania Jacob Eggertsen Stockfleth, d.1652 og annen gang med nevnte lagmann Jørgen Philipsson som med henne ble en av landets rikeste borgere, d.1696.

I sitt annet ekteskap ble Georg Reichwein d.y gift med Catharina Larsdatter Sverdrup, viss mor var Sophia Toller og far Lauritz Pedersen Sverdrup. Catharina Reichwein døde

i Vangs prestegård hos sin bror, Niels Larsen Sverdrup, som ble sogneprest i Vang etter sin far og som har bekostet mange av prestemaleriene i kirkene på Opplandene. En rekke kirkegaver er kjent fra denne slekts kretsen. Prekestolen i den gamle Lillehammer kirke, nå på Maihaugen, bærer ekteparet Reichwein/Sverdrups navn og årstallet 1695. I flere kirker i området fantes gjenstander med deres navn, gitt som gaver; alterstaker, messehagler. De var meget velstående folk alle disse, viss rikdommer i stor grad stammet fra borgermester Tollers mange engasjementer.

Familien Reichwein eide i sin tid, ved siden av storgårdene Åker og Disen på Hedmark, et betydelig antall store gårder i Gudbrandsdalen, spesielt ved Fåberg, bla gårdene Lillehammer, Jølstad, Jordstad og Vingenes. I Gausdal eide slekten gårdene Brendum, Sollum, Teigum, Snertingdal, Stubberud. 20. mars 1656 fikk bla Georg Reichwein og Fru. Inger Rytters datter, Gertrud Karine Reichwein, gården "Kietteleie" i Gudbrandsdalen i faddergave av morfaren Oluf Rytter.

Av Reichweins øvrige barn fra sine tre ekteskap, hvorav ingen med Karen Toller, ble flere gift med militære folk av utenlandsk opprinnelse i Norge, med navn som Maaneskiold, Silberstein, Dumbar (en skotsk adelsmann i dansk tjeneste) og von Storm. De meget store bo oppgjør som oppsto etter Georg Reichwein etter hans tre ekteskap, førte til omfattende prosesser mellom halvsøsken, svigersønner og stemor.

Borgermester og biskop familien Stockfleth

Familien Stockfleth gjorde seg sterkt gjeldende i Christiania på 1600 tallet og fremover, og holdt seg lenge ved makt som betydelige embetsmenn.

Den høyst nålevende slekten Stockfleths første mann i Norge var formuende skipper og handelsmann Eggert Stockfleth. Han levde i 1629 på Bragernes. Vi vet at han seilte på Norge allerede i 1622, da han ifølge Tord Pedersen den 27. juni dette år –

Var med sin skute og indførte adskillige danske varer af mel, malt, flesk, gryn og andet mer, som han her på havnen forhandlede. – Indlot igjen deler, legter og bjelker, som han agtede at forlosse til forne Haderslev.

En klassisk trelasthandler - importvarer til forbruk inn til Norge, og råvarer i form av trelast ut igjen. På samme måte som med en annen haderslever, Nils Toller var Eggert Stockfleth min 9 x tippoldefar. Han ble begravet i Bragernes kirke på gamle kirkeplass den 27.3.1638, og var visstnok flyttet direkte fra Haderslev til Bragernes, ikke via Christiania, men Bragernes var i realiteten en del av Christiania, som ladested inntil 1811. Eggerts hustru kjennes ikke, hvilket i grunn er litt rart.

(Kilde: Stamtavle over slægten Stockfleth: August von Eyben, Kjøbenhavn 1929)

Tavle Stockfleth, vår linje

Eggert Stockfleth, stamfar, d. 1638

Ukjent hustru

-

Jacob Stokfleth, stor trelasthandler
fogd i Gudbrandsdalen, Valdres og Land,
rådmann og borgermester i Christiania
g.m Anna Bendtsdatter
hun g.2 med Jørgen Phillipssøn
fogd, lagmann, verkseier og en av samtidens
"rigeste menn". Jacob var bror til Hans Stockfleth
som var sin tids mest betydelige trelasthandler, borger-
mester i Christiania og fogd over Hadelands fogderi

-

Sophia Stockfleth

g.m borgerfører (opprører) i Christiania, senere
rådmann i Fredrikstad
Hans Nielsen Rosentorn

-

Anne Cathrine Rosentorn
g.m prost i Hedmark og Østerdalen
Niels Lauritzen Sverdrup, viss mor var
Sophia Toller, datter av borgermester
i Christiania, Nils Toller d.e

-

Hans Sverdrup, jurist, kammerråd og eier
av Hakkedals jernverk
g.m Antoinette Berntsdatter Ancher

-

Antoinette Johanne Sverdrup
g.m Christian Dorph, fogd i Hallingdal og
Ringerike, nevø av biskop Nils Dorph i Christiania

-
Johanne Antoinette Dorph
g.m Caspar von Cappelen, brukseier og rittmester
på Bragernes, mine tipp, tipp, tipp oldeforeldre

-
Michael von Cappelen, brukseier på Bragernes,
hollandsk visekonsul samme sted
g.m Petronelle von Cappelen, datter av Eidsvolls-
mannen Didrik von Cappelen fra Skien og hustru
Marie Plesner

-
Didrikke von Cappelen
g.m Gerhard Gunnerus Bergh, preussisk visekonsul,
eier av Horten Bryggeri og damskipsekspediteur

-
Caroline Johanne Bergh
g.m Ole Theodor Mortensen I

Eggert Stockfleth etterlot seg 3 sønner:

1. Hans Eggertsen Stockfleth – president, borgermester i Christiania
2. Jacob Eggertsen Stockfleth – rådmann, borgermester i Christiania, tavle over
3. Henning Stockfleth – biskop i Christiania

1. **Hans Eggertsen Stockfleth** ble født i Haderslev ca.1639, døde i Christiania i 1664. Hans Stockfleth var sin tids mest betydelige trelasteksportør over Drammen, landets største trelastby. Han eide store skoger langs vassdraget og drev delvis i kompaniskap med Johan Garman d.e. Hans var fogd over Hadeland, fogd i Gudbrandsdalen, Buskerud og hadde Akershus slotts gamle ladegård, Buskerud gård. Hans Stockfleth var fra 1643 borgermester i Christiania til sin død. Han etterfulgte Niels Toller i stillingen, og var en av førerne i kampen for å beholde Bragernes som ladested under Christiania. Han var gift med Margrethe Mecklenburg, d. i Christiania 1660, begravet i "choret", halvsøster av Nils Toller og søster av Willum Mecklenburg på Bragernes. Hun var datter av borgermester Carsten Mecklenburg i Haderslev og Margrethe Johansdatter Schnell. Hans Stockfleth sto i spissen for det kompani som anla Hassel jernverk. Hans og Margrethe Stockfleth hadde ikke etterkommere.

Tavle

Eggert Stockfleth
stamfar i Norge

Carsten Mecklenburg
borgermester i Haderslev
g.2.m Margrete Johansdatter Schnell
Mor til Nils Toller, borgermester i Chr.ia.

-
Hans Eggertsen Stockfleth g.m Margrethe Schnell
-

Hans Stockfleth og Margrethe Mecklenburg etterlot seg ikke kjente barn.

Biskop Henning Stockfleth i Christiania

2. **Henning Eggertsen Stockfleth** ble født i Haderslev og døde i Christiania i 1662 som biskop der. Henning ble immatrikulert ved universitetet i Rostock i 1629, var fra 1632 i 3 år student i Wittenberg, deretter i København, ble magister i 1637 og rektor ved Katedralskolen i Christiania samt professor i logikk og metafysikk ved Gymnasiet der. Fra 1639 var Stockfleth slottsprest på Akershus og sogneprest i Aker, fra 1646 til sin død, biskop i Akershus. Han var gift med Magdalena Johannesdatter Schnell, d. i Christiania 1674. Magdalena var neppe søster av Margrethe Johansdatter Schnell som var gift med Hans Stockfleth over, men snarere en niese av denne. Denne slekts grenen utdødde i 1768 i mannslinjen.

Barna til Henning og Magdalena Stockfleth var;

1. **Christian Stockfleth**, d.1704, var sin samtids fremste jurist i Danmark/Norge, deltok sentralt i arbeidet med Christian V` s Norske Lov. Han eide Tøien Hovedgård, som han hadde kjøpt, nå botaniske hage i Oslo. Christian var, tradisjonen tro, gift med Isabella Margrethe Mecklenburg, datter av assistentråd Wilhelm Mecklenburg som igjen var sønn av Willum Mecklenburg på Bragernes, viss halvbror var borgermester Nils Toller i Christiania. Christian Stockfleth videreførte altså inngifte tradisjonen i den mektige haderslevkretsen, mens hans egentlige samfunnsvirke foregikk i en annen politisk tid.

Christian var president, dvs. borgermester i Christiania 1668-83. Senere var han diplomat i Stockholm, og i perioden 1694-1700, stiftsamtmann i Christiania. Til forskjell fra sine forfedre, med unntak av sin far biskopen, var Christian *virkelig* embetsmann. Han var betalt og utnevnt, og han hadde store evner som jurist. Hans forfedre i borgermester stolene var elite kjøpmenn med embeter som honorære utnevnelser.

Juristen Christian Stockfleth

Tavle

Niels Toller, amtsskriver i Haderslev
g.m Margrete Schnell, hun

g.2

Carsten Mecklenburg
borgermester i Haderslev

-
Niels Toller
g.m Karen Lucht, datter
av toller og amtsskriver
i Helsingør David Lucht

halvbror

-
Willum Mecklenburg
g.m Isabella de Bryer

a. Niels Toller, g.m Karen Tonsberg
b. Jens Toller (von Rosenheim)
c. Sophia Toller, g.m Lauritz Sverdrup
Sophia og Lauritz mine 7 x tippoldeforeldre

-
Wilhelm Mecklenburg

-
Isabella Margrethe Mecklenburg
g.m Christian Stockfleth
borgermester i Christiania
lovmaker på Tøien Gård

2. **Margrethe Stockfleth**, g.m borgermester i Skien, Marcus Barnholt, sønn av tidligere borgermester i Skien, trelasthandler og tollskriver, Casper Barnholt. Marcus Barnholt var visst en sterk personlighet under hvem «eneveldets prinsipper ble fundert på fast grunn i Skien». (kilde: Ivar Seierstad, Skien Historie, 1958)

3. **Jacob Eggertsen Stockfleth**, f.1607 i Haderslev. Fogd over Gudbrandsdalen, senere over Land og Valdres, til slutt rådmann og borgermester i Christiania. Han drev store trelastforretninger over Bragernes som sin bror Hans, g.m Anne Bentsdatter, d.1704.

Tavle

Bent (ellers ukjent)

-
Anne Bentsdatter

1. Rådmann Jacob Stockfleth
2. Lagmann Jørgen Philipssøn
tidligere fogd i Gudbrandsdalen
og landets største skatteyder

-
Cathrine Bentsdatter

Hr. Povel Nilssøn Friis, sogne-
prest til Lom

-
Hr. Christopher Stockfleth, sogne-
prest til Stange på Hedmarken
gift i 1665 med Margrethe Olsdatter
Mecklenburg

-
Maren Friis,
Hr. Brede Hammer, sogneprest-
til Froen i Gudbrandsdalen

-
Hr. Ole Stockfleth
Sogneprest til Gausdal

gift med

-
Maren Hammer
sin tremenning

Barna etter Jacob og Anne Stockfleth var;

1. **Christopher Stockfleth**, f.1639, offiser, senere sogneprest i Stange. Før han ble sogneprest i Stange, var han personell kapellan hos Christopher Hjorth samme sted. Eide en del jordegods i Stange, og var en formuende mann. G.m Margrethe Olsdatter Mecklenburg, datter av tollskriver i Flekkerø, Eggert Oluf Mecklenburg. Fra Christopher og Margrethe Stockfleth stammer den såkalte «Eldre dansk-adelige linje».
2. **Hannibal Stockfleth**, døpt 1649 i Christiania. Overtok Oslo Lagdømme etter svigerfaren Lauritz Christensen Wendel (Wendelboe). Ble senere lagmann i Oslo lagdømme. Han ble også etatsråd, assistentråd i overhoffretten og medlem av Slottsloven, landets lokale regjering. Han var også skipper på skipet "Salwatoer". G.1.m Cathrine Margrethe Schonberg, datter av lagmann Wendelboe. G.2.med Maria Hedevig Compoteller.
3. **Eggert Stockfleth**, handelsmann i Christiania fra 23.6.1683, rådmann i samme by med borgermesters plikter på Bragernes. Eggert var gift med g.m Annichen Huus, datter av lagmann i Christiania lagdømme, Wittekind Huus, som på tross av sitt fremmedklingende navn var bondesønn fra Ullensvang i Hardanger. Annichen var i sitt annet ekteskap gift med kommandant på Akershus, Nicolaus Sibbern *von hübscher Extraktion* (av god avstamning). Eggert ble begravet 30.5.1698 på Bragernes kirkegård.

3. **Sophie Stockfleth, *min slektning***, g.31.5.1663 med rådmann i Christiania, "bohaftig" på Bragernes, senere i Fredrikstad, Hans Nielsen Rosentorn. Hans Rosentorn var innblandet i flere politiske saker i sin samtid, bla kampen for å etablere en egen by i Drammen, det såkalte Fredrikstrøm, og han var leder for opprørerne på rådstuen i Christiania mot den mektige gruppen storkjøpmenn/rådmenn der. Fikk refs av Stattholder og kongesvoger Hannibal Sehested. Etablerte seg deretter i Fredrikstad hos sin rike svoger, borgermester Anders Olufsen.
4. **Maren Stockfleth**, d.1705, g.m rådmann i Christiania Anders Pedersen.

Her, i det vi med Maren Stockfleth runder inn i 1700 tallet, passer det kanskje å avslutte disse historiske linjer om borgermester- og rådmanns slekter i det gamle Oslo og i Christiania.

Oslo har vært en innflytter by i mange generasjoner, slik hovedsteder ofte blir. Likevel har mange mennesker gamle slekts røtter i byen. Under arbeid med egen slektshistorie kom jeg over slike gamle røtter. At det gjaldt opplysninger om slektslinjer til rådmanns- og borgermesterslektene i det gamle Oslo på 1500 tallet, gjorde sitt til å fange interessen.

Det var min oldemor, Caroline Johanne Mortensen, f. Bergh (1856-1933), familien Theodor Mortensens stammor i Oslo, som med sine gamle slekts røtter i Christianias borgerskap på 1600 tallet, hadde disse slektslinjene. Caroline var gift med Ole *Theodor* Mortensen I (1853-1933), min oldefar. Han var dampskipsekspeditor i Kristiania. De feiret sitt gullbryllup i Oslo i 1928, og døde med få måneders mellomrom i 1933. De fikk åtte barn som alle nådde voksenalder. Det er etterkommere etter tre av barna.

Epilog

Min oldefar, dampskipsekspeditor Ole Theodor Mortensen, innvandret fra Mandal til Gamlebyen Oslo i 1875, bosatte seg i Oslogate 3, og giftet seg med Caroline Johanne Bergh i 1879.

Caroline nedstammet fra en av de tidlige borgerfamiliene i Christiania, viss første kjente forfedre var kjøpmann og øltapper Oluf Gunderssøn Gaardmand, f. ca.1624, d.1667, og hustru Maren Madsdatter fra Vestre Vinderen gård i Aker. Familien Bergh, som visst hadde sitt navn fra gården Berg i Vestre Aker, nedstammet på sin side i flere slektslinjer fra enda eldre slekter. Det er opplysninger om disse slektslinjene jeg presenterer i dette arbeidet. Artikkelen er mer en samling opplysninger fra kjente kilder, enn et selvstendig granskningsarbeide. De slektene som beskrives er rikt, men spredt dokumentert i norsk by- og slektshistorie. Spesielt er det historikerne Edvard Bull (Oslo), Stian Finne Grønn

(Oslo) og Tord Pedersen (Drammen) som har samlet og presentert omfattende materiale om de gamle by slektene.

Det aristokratiske borgerstyre

Det var historikeren Edvard Bull som brukte uttrykket det aristokratiske borgerstyre om by ledelsen i Oslo fra ca. 1550, og frem mot 1814. I hele denne perioden ble de østlandske trelastbyene Christiania, Drammen, Moss, Skien og andre, ledet av en liten elite som gjennom slekts allianser var tett sammenvevd i én stor slektsgruppe.

I Christiania var familier som Leuch, Müller, Collett, Anker og Elieson kjente navn. I Drammen støter vi raskt på familiene Trondsen, Lemmich, Cappelen, Omsted, Arbo, Wiel og flere, mens i Moss var det familiene Christye og Gude, og i Skien igjen Cappelen og Aall, i Halden familiene Tank og Anker. Selvsagt var det flere, men de jeg nevner var spesielt tett inngiftede kretser som holdt seg ved velstand og makt fram til årene etter 1814. Mange av dem kom opprinnelig fra utlandet og steg til makt gjennom dyktighet, og vel funderte ekteskapsallianser innen allerede etablerte familier i byene de kom til. I en tid da privilegier og faste maktforhold omkring eksport handel og embeter preget bylivet, var giftemål en viktig vei fremover for såkalte *nye menn*. Det gjaldt i grunn også for min oldefar Ole Theodor. Han fikk løft fremover av sin velstående svigerfar Gerhard Gunnerus Bergh, og hans vel etablerte nettverk innen de elite familiene.

En slik borgerlig aristokratisk klasse, som den jeg har forsøkt å presentere her, har ikke eksistert i Norge verken før eller siden. Den døde ut i årene etter 1814, dels som følge av endringer i handels konjunkturer etter Napoleons krigene, dels fordi det ikke lenger var plass til et så få manns preget samfunnsstyre, selv i små norske byer. Det var en sammensatt utvikling, dels norsk, men inngikk også i en større europeisk utvikling med opplysningstid, borgerlige revolusjoner og en ny modernitet i utdannelse systemer, deretter økende muligheter for forflytning, geografisk og klasse messig. En gammel tid som eksisterte opp til 1814, var så godt som borte allerede 10 år senere.

De gamle aristokratiske borgerne er ofte gitt forskjellige betegnelser - *Christiania patrisiatet*, det østlandske *handelspatrisiat* eller noe mer nedsettende for *plankeadelen*. På steder som Bogstad, Linderud, Ljan, Rød, Gimsøy, Mela, Ulefoss, Auestad, Fossesholm, Gulslogen, Vivelstad og flere andre, hvor disse familiegruppene bodde når de var på *landet*, finner man deres materielle livsstil godt preservert. Der man både i Sverige og Danmark finner betydelige antall slott og adelsgårder, finner man i Norge et antall borgerlige herregårder, men svært få egentlige adelsgårder.

Kilder

Norsk Slektshistorisk Forening, diverse artikler, spesielt ved S.H Finne-Grønn
Christianias Historie I-IV, Edvard Bull, J.W. Cappelen Forlag, 1924
Oslo Bys Historie, 1-5, J. W. Cappelen Forlag, 1991
Familien Collett og Christianialiv i gamle dager, Alf Collett, J. W. Cappelen Forlag 1915
Akers Historie, Edvard Bull, Olaf Norlis Forlag, 1918
Slegten Michelet, S.H. Finne-Grønn, Centraltrykkeriet i Christiania, 1919
Drammen, En Norsk Østlandbys Utviklingshistorie, Tord Pedersen, 1-4, Drammen Kommune 1961
Bergstaden Ræros, Sverre Ødegaard, Arfo, 1982
Jordegods og storgårder i Nord-Norge, Axel Coldevin, Lokallhistorisk Forlag Espå 1989
Middelalderbyene i Oslo, En rekonstruksjon, Keller/Schia, 1994
Dampskipstrafikken på Askerlandet, ca.1850-1950, Reidar Calmeyer, Aog B Historielag 1983
Fra Løkke til Fasjonalbelt Strøk, Kirsten Heiberg, Skarpsno Vel, 1998
Nylands Verksted 1854-1954, Kåre Fasting 1954
A/S Akers Mek. Verksted, 1841-1951, Hans Lødrup, 1951, A/S Akers Mek. Verksted
Wolffs & Dorville, Et norsk-engelska handelshus i London under Napoleonskrigene, Ada Polak, Universitetsforlaget, 1968
Skiens-Slegterne Plesner, Myhre, Stub, Ibsen, Munk, T. Plesner, Kristiania 1917
Slekten Holmboe, Stamtavle 1944, Gabriel Faye Holmboe, Calmeyers Boghandel, Gustav E. Raabe
Familien Anker, Norske Stamtavler, Norsk Slektshistorisk Forening
Stamtavle over slægten Stockfleth, August von Eyben, København 1929
Slavene på Akershus, Yngvar Ustvedt, J.W. Cappelen Forlag, 1999
Drammen Byleksikon, Per Otto Borgen, Drammen 1995
I pakt med tiden, Cappelen gjennom 150 år, Harald L.Tveterås, 1979
Skiens Historie 1184 til ca.1814, Ivar Seierstad, Skien Kommune/Erik st. Nilssen Forlag 1958
Nonnekolosteret på Gimsøy, Einar Østvedt, Oluf Rasmussens Forlag, Skien
Skien før Brannen 1886, J. Borchsenius, Fabritius & Sønners Forlag, Oslo 1934
Slekten Sverdrup, faksimile
Peder Pederssøn Müllers Efterkommere, Alf Collett, Carl C. Werner & Co, 1881
Opplysninger om familien (von) Cappelen, Riksarkivar E. A. Thomle, Christiania, 1896
Familien Berghs Slegtregister samlede i Aarene 1859-1961 af. Joh. E. Bergh
Kongsberg Sølvverk 1623-1957, Kristian Moen, Universitetsforlaget, 1967
Danmark-Norge 1380-1814, bind 1-4, Universitetsforlaget, 1997
Aschehougs Norges Historie, 1994, H. Aschehoug & Co (William Nygaard)
Fra Linderud til Eidsvold Værk, bind 1, Andreas Holmsen, Jørgen Mathisen, Eidsvold Værk, 1946
Alfred og Magda i cockpit, Norsk Klassisk Treseilerklubb, vedr. Alfred Waldermar Garman Larsen
P. A. Larsen AS, historie 1947
Gerhard Fischer, Oslo under Eikaberg 1050-1624-1950, H. Aschehoug
Palæet i Oslo, Thor Kielland, Gyldendal Norsk Forlag 1939